

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

સતબીર સિંહ અને અન્ય

વિરુદ્ધ

હરિયાણા રાજ્ય

સપ્ટેમ્બર ૧૪, ૨૦૦૫

[એચ. કે. સેમા અને જી. પી. માથુર, ન્યાયમુર્તીઓ]

દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦-કલમ ૩૦૪-બી, ૪૮૮-એ અને ૨૦૧-દહેજ મૃત્યુ-વિવિધ પ્રસંગોએ મૃતકના સાસુ-સસરા દ્વારા દહેજ માટે સતામણી-મૃતકને ઘટનાના લગભગ ૧૦ દિવસ પહેલાં દહેજની વ્યવસ્થા કરવા માટે તેના પિતાના ઘરે મોકલવામાં આવ્યો-મૃતક આરોપી વ્યક્તિઓની વિનંતી પર તેના વૈવાહિક ઘરે પરત ફર્યો-મૃતક શંકાસ્પદ સંજોગોમાં મૃત હાલતમાં મળી આવ્યો અને ઉતાવળમાં અંતિમ સંસ્કાર કરવામાં આવ્યો-ઉચ્ચ અદાલતે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા દોષિત ઠેરવવાને સમર્થન આપ્યું-અપીલ પર, લગ્નના ૭ વર્ષ દરમિયાન નિર્વિવાદપણે મૃત્યુ થયું અને ફરિયાદી પક્ષે ગુનાના ઘટકો સ્થાપિત કર્યા-

એકવાર ફરિયાદી પક્ષે સ્થાપિત કર્યું આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બીના ઘટકો, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩-બી હેઠળની ધારણાને રદિયો આપવાની જવાબદારી આરોપી પર છે-બચાવ પક્ષના સાક્ષીના પુરાવાથી વિશ્વાસ પેદા થયો ન હતો-જ્યારે મૃતક તેના વૈવાહિક ઘરે પરત ફર્યા ત્યારે સતામણીના કૃત્યોને ક્યારેય માફ કરવામાં આવ્યા ન હતા-પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨-કલમ ૧૧૩-બી.

જુવેનાઈલ જસ્ટિસ એક્ટ, ૧૯૮૬-સેક્શન ૨ (એચ)-જુવેનાઈલ જસ્ટિસ (કેર એન્ડ પ્રોટેક્શન) એક્ટ, ૨૦૦૦-સેક્શન ૨૦-ધારવામાં આવે છે, જોગવાઈઓ શરૂ થયેલા અને બાકી રહેલા કેસોને પણ લાગુ પડે છે, જો કે ગુનેગારની ઉંમર ૦૧/૦૪/૨૦૦૧ પર ૮ વર્ષની હોય.

અપીલકર્તાઓ, મૃતકના સાસરિયાઓને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪-બી, ૪૮૮-એ અને ૨૦૧ હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા.મૃતકને તેના મૃત્યુ પહેલાં દહેજ માટે ત્રાસ આપવામાં આવતો હતો. આરોપી-૧ અને આરોપી-૪ તેના સસરા અને સાસુ હતા.આરોપી-૨ તેનો સાળો હતો અને આરોપી-૩ તેનો પતિ હતો. ફરિયાદી પક્ષના જણાવ્યા અનુસાર, આરોપી વ્યક્તિઓએ મૃતકને ભેંસની ખરીદી માટે રૂ. ૭૦૦૦ની વ્યવસ્થા કરવા ઘટનાના લગભગ ૧૦ દિવસ પહેલાં તેના પિતાના ઘરે મોકલેલ. બાદમાં,

૧૧/૦૬/૧૯૮૯ ના રોજ આરોપી-૩ પર તેણીના પિતા ફરિયાદી સાક્ષી-૪ના ઘરે આવ્યા અને મૃતકને આરોપી-૨ના સગાઈ સમારોહમાં ભાગ લેવા માટે તેના વૈવાહિક ઘરે મોકલવા વિનંતી કરી, જેના માટે તેઓ સંમત થયા.૧૩/૦૪/૧૯૮૯ અને ૧૪/૦૬/૧૯૮૯ ના વચગાળાના અધિકાર પર, આરોપી-૨ અને અન્ય ચાર લોકોએ ફરિયાદી સાક્ષી-૪ ને જાણ કરી કે મૃતક ગંભીર રીતે બીમાર હતો.જ્યારે તે ત્યાં પહોંચ્યો ત્યારે તેણે તેણીને મોંમાં લોહીથી લથપથ મૃત હાલતમાં જોઈ હતી. આરોપીઓએ મૃતદેહને ફરિયાદી સાક્ષી-૪ને સોંપવાનો ઇનકાર કર્યો હતો અને આગલી સવારે ઉતાવળમાં તેના મૃતદેહના અંતિમ સંસ્કાર કર્યા હતા.ઉચ્ચ અદાલતે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા દોષિત ઠેરવવાના આદેશને સમર્થન આપ્યું હતું.આથી આ અપીલ કરવામાં આવી છે.

અપીલકર્તાઓએ દલીલ કરી હતી કે ગામના ડૉક્ટરના કમ્પાઉન્ડર બચાવના સાક્ષી-૧નો પુરાવો ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩-૮ હેઠળની ધારણાને રદિયો આપવા માટે સામગ્રી છે; કે મૃતક જ્યારે ૧૧/૦૬/૧૯૮૯ પર તેના વૈવાહિક ઘરે પરત ફર્યા ત્યારે તેણે સતામણીના તમામ કૃત્યોને માફ કર્યા હતા; અને આરોપી-૨ કિશોર ન્યાય અધિનિયમ, ૧૯૮૬ અને કિશોર ન્યાય (સંભાળ અને સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૨૦૦૦નો લાભ મેળવવા માટે હકદાર હતો.

અરજી નામંજૂર કરતાં કોર્ટે

ઠરાવ્યુ : ૧. નિર્વિવાદપણે મૃતકનું મૃત્યુ તેના લગ્નના સાત વર્ષ દરમિયાન થયું હતું.લગ્ન સમયે ફરિયાદીની ક્ષમતા અનુસાર દહેજ આપવામાં આવતું હતું.જોકે, લગ્ન પછી વધુ દહેજ ન લાવવા બદલ મૃતકને હેરાન કરવામાં આવતો હતો.ઘટનાના દસ દિવસ પહેલા મૃતક ફરિયાદીના ઘરે આવ્યો હતો અને કહ્યું હતું કે તેના સાસરિયાઓ ભેંસ ખરીદવા માંગતા હોવાથી રૂ. ૭,૦૦૦ની માંગણી કરી રહ્યા હતા.તેણીએ વધુમાં જણાવ્યું હતું કે જ્યાં સુધી તેણી તે જ લાવશે નહીં ત્યાં સુધી તેણીને પાછા આવવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે નહીં.તેણી સામાન્ય સંજોગો કરતાં અન્યથા થતી શારીરિક ઈજા સાથે ૧૩-૧૪/૦૬ ૧૯૮૯ ના મધ્યવર્તી સમયગાળામાં મૃત્યુ પામી હતી.ફરિયાદી પક્ષ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ આદેશ મુજબ ઘટકો સ્થાપિત કરવામાં સક્ષમ હતો.એકવાર તે જ સ્થાપિત થઈ ગયા પછી આરોપી સામેની ધારણા ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩-૮ હેઠળ આદેશિત તરીકે શરૂ થઈ. એક નકારી શકાય તેવી ધારણા હોવા છતાં, આરોપી પર જવાબદારી છે કે જેની સામે તેને મુક્ત કરવાની ધારણા છે.એકવાર ફરિયાદી પક્ષે આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બીના ઘટકો સ્થાપિત કરી લીધા પછી, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩-બી હેઠળની ધારણાને રદિયો આપવાની જવાબદારી આરોપી પર છે. [૧૮૭-૮-સી-ડી-ઈ-એફ]

કર્ણાટક રાજ્ય વિરુદ્ધ એમ. વી. મંજુનાથગૌડા અને અન્ય, [૨૦૦૩] ૨
એસસીસી ૧૮૮, પર આધાર રાખ્યો હતો

૨.૧. બચાવ પક્ષના સાક્ષી-૧ના પુરાવા પર ટ્રાયલ કોર્ટ તેમજ હાઈકોર્ટ
દ્વારા વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો અને તેને નકારી કાઢવામાં આવ્યો હતો,
કારણ કે તેનાથી વિશ્વાસ પેદા થયો ન હતો. અપીલકર્તાનો કેસ એ હતો કે મૃતકનું
હૃદયરોગના હુમલાને કારણે મૃત્યુ થયું હતું અને તેના બચાવમાં તેણે સંરક્ષણ
સાક્ષી-૧ની તપાસ કરી હતી. પ્રથમ દષ્ટિએ, પુરાવા વિશ્વાસને પ્રેરિત કરતા
નથી. બચાવના સાક્ષી-૧ એ પોતાના નિવેદનમાં જણાવ્યું હતું કે તે મેટ્રિકનો
વિદ્યાર્થી હતો અને ગામના ડૉક્ટર સાથે કમ્પાઉન્ડર તરીકે કામ કરતો હતો, જેની
પાસે એમબીબીએસની ડિગ્રી નહોતી. બચાવના સાક્ષી-૧ એ એક પ્રમાણપત્રનો
ઉલ્લેખ કર્યો હતો જે ગામના ડૉક્ટર દ્વારા આપવામાં આવ્યું હોવાનું કહેવાય છે કે
તેણે કમ્પાઉન્ડર તરીકે કામ કર્યું હતું, પરંતુ તેને હૃદયરોગના હુમલાના લક્ષણો
વિશે કોઈ જાણકારી નહોતી. બચાવના સાક્ષી-૧ની જુબાની એ હતી કે મૃતક
હૃદયની બિમારીથી પીડાતો હતો, તે માત્ર તેની કલ્પનાની કલ્પના હતી. તેમની
શૈક્ષણિક પૃષ્ઠભૂમિને કારણે આવા નિવેદનને કોઈ વિશ્વસનીયતા આપી શકાતી
ન હતી. આરોપીએ એવા કોઈ પુરાવા બહાર પાડ્યા ન હતા કે મૃતક હૃદયની
બિમારીથી પીડાતો હતો. મૃતકનું મૃત્યુ હૃદયરોગના હુમલાને કારણે થયું હોવાની

દલીલ માત્ર સજાથી બચવા માટેનું એક કાવતરું હતું.ફરિયાદી સાક્ષી-જએ તેની કોસ એક્ઝામિનેશનમાં સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે મૃતકનું મૃત્યુ હૃદયરોગના હુમલાથી થયું ન હતું, પરંતુ તેણીની હત્યા કરવામાં આવી હતી કારણ કે તેણે તેના ગળા પર વાદળી રંગના ચિહ્નો જોયા હતા.[૧૮૮-બી-સી-ડી-ઈ-એફ]

૨.૨. તે પુરાવા તરીકે આવ્યું હતું કે મૃતકને આરોપી-૩ દ્વારા ૧૧/૦૬/૧૯૮૯ પર પરત લઈ જવામાં આવ્યો હતો જેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે તેના નાના ભાઈની સગાઈની વિધિ ૧૨/૦૬/૧૯૮૯ પર થવાની હતી અને જેમાં મૃતકની હાજરી જરૂરી હતી.આરોપી-૨ની સગાઈ ૧૨/૦૬/૧૯૮૯ પર કરવામાં આવી હતી તે દર્શાવવા માટે કોઈ પુરાવા નહોતા.૧૨/૦૬/૧૯૮૯ પર નિકટવર્તી સગાઈ સમારંભના બહાને મૃતકને ૧૧/૦૬/૧૯૮૯ પર પાછા લઈ જવું એ માત્ર એક કાવતરું છે. [૧૮૮-એફ-જી-એચ]

ઓરિસ્સા રાજ્ય વિરુદ્ધ નિરંજન મહાપાત્રા અને અન્યો, જે. ટી. (૨૦૦૫) ૨ એસસી ૫૯૯ અને કંસ રાજ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને અન્યો, જે. ટી. (૨૦૦૦) ૫ એસસી ૨૨૩,

૩. કિશોર એટલે એવો છોકરો કે જેણે ૧૬ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરી નથી અથવા એવી છોકરી કે જેણે ૧૮ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરી નથી.આરોપી-૨ના

નિવેદન અનુસાર તે ૧૭ વર્ષનો હતો, ૧૩/૦૬/૧૯૮૯ પર, તેથી, કિશોર ન્યાય અધિનિયમ, ૧૯૮૬ના લાભ માટે હકદાર નથી. કિશોર ન્યાય (સંભાળ અને સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૨૦૦૦ની જોગવાઈઓ કિશોર ન્યાય અધિનિયમ, ૧૯૮૬ હેઠળ આચરવામાં આવેલા ગુનાઓ માટે શરૂ કરવામાં આવેલા અને બાકી રહેલા કેસોને પણ લાગુ પડે છે, જો કે અપરાધીએ ૦૧/૦૪/૨૦૦૧ પર ૧૮ વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ કરી નથી. [૧૮૯-સી-ડી-ઈ-એફ]

ફોજદારી અપીલીય હકુમત : ફોજદારી અપીલ નંબર ૭/૨૦૦૫.

પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટના ફો.અ. નં. ૧૫૧ એસ. બી./૧૯૯૦ માં ૦૮/૦૮/૨૦૦૩ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

અપીલકર્તાઓ માટે આર. એન. કુશ, જીતેન્દ્ર સિંહ, સુશ્રી દીપ શિખા અને એસ. કે. સભરવાલ.

પ્રતિવાદી માટે મંજીત સિંહ, હરિકિશન કટારિયા અને ટી. વી. જ્યોર્જ.

કોર્ટનો ચુકાદો આમના દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો

સેમા, ન્યાયમુર્તી : પક્ષકારોને સાંભળ્યા.

આ અપીલ ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નોંધાયેલી દોષિતતાને સમર્થન આપતા હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા ૦૮/૦૮/૨૦૦૩ ના ચુકાદા અને આદેશ સામે નિર્દેશિત કરવામાં આવી છે.

આરોપી નંબર ૧ સતબીર સિંહ, મૃતકના સસરા, આરોપી નંબર ૨, મૃતકના નાના ભાઈ પ્રીતમ સિંહ, આરોપી નંબર ૩, દિલબાગ સિંહ, મૃતકનો પતિ અને આરોપી નંબર ૪, શ્રીમતી બોહાટી, મૃતકની સાસુ પર આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી, ૪૮૮-એ અને ૨૦૧ હેઠળ કેસ ચલાવવામાં આવ્યો હતો. ટ્રાયલ કોર્ટે પુરાવા અને રેકૉર્ડ પરના દસ્તાવેજો પર વિચાર કર્યા પછી, તે બધાને દોષી ઠેરવ્યા અને તેમને આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ ૭ વર્ષની સખત કેદની સજા ફટકારી. તેમને ૩ વર્ષની સખત કેદ અને રૂ. ૧૦૦૦, ડિફોલ્ટમાં આઈપીસીની કલમ ૪૮૮-એ હેઠળ ૧ વર્ષની સખત કેદની સજા ભોગવવી પડશે. આરોપી નંબર ૨ અને ૩ ને પણ ૩ વર્ષની સખત કેદ અને રૂ. ૧૦૦૦, આઈ. પી. સી. ની કલમ ૨૦૧ હેઠળ એક વર્ષ માટે સખત કેદની સજા ભોગવવી પડશે. જોકે, સજા એક સાથે ચલાવવાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો હતો.

ફરિયાદી પક્ષે ટૂંકમાં જણાવ્યું હતું કે ફરિયાદી, ફરિયાદી સાક્ષી-૪, મૃતકના પિતા દ્વારા ૧૪/૦૬/૧૯૮૯ પર એફ. આઈ. આર. દાખલ કરવામાં

આવી હતી કે તેમને પાંચ પુત્રીઓ અને બે પુત્રો હતા.શ્રીમતી શાંતિ દેવીના લગ્ન આરોપી નંબર ૩, દિલબાગ સિંહ સાથે થયા હતા અને લગ્ન સમયે તેણે પોતાની ક્ષમતા અનુસાર દહેજ આપ્યું હતું.ત્યારબાદ જ્યારે મૃતક તેના મામાના ઘરેથી આવતો ત્યારે તેને તેના સાસરિયાઓના પરિવારના સભ્યોની સૂચના પર દહેજની થોડી માંગણી કરવાનું કહેવામાં આવતું હતું.એવું પણ કહેવામાં આવે છે કે લગ્ન પછી પણ ફરિયાદીએ રેડિયો અને કાંડા ઘડિયાળ આપી હતી, પરંતુ સંતુષ્ટ ન થતાં આરોપી નંબર ૩ અને તેના પરિવારના સભ્યો વધુ દહેજની માંગ કરતા હતા.એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું છે કે ઘટનાની તારીખથી લગભગ ૧૦ દિવસ પહેલા એટલે કે જૂન, ૧૯૮૯ની રાત્રે મૃતક શ્રીમતી શાંતિ ફરિયાદીના ઘરે આવી હતી અને આરોપી નંબર ૩ દિલબાગ સિંહ, આરોપી નંબર ૨, પ્રીતમ સિંહ, આરોપી નંબર ૧, સતબીર સિંહ અને આરોપી નંબર ૪ શ્રીમતી બોહતી, મૃતકની સાસુએ તેને ફરિયાદીના ઘરે જવા અને ભેંસ ખરીદવા રૂ.૭૦૦૦ લાવવા જણાવ્યું હતું. એવું પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે જ્યાં સુધી મૃતક રૂ. ૭૦૦૦ નહીં લાવે ત્યાં સુધી તેને સાસરીમા રહેવા દેવામાં આવશે નહીં. એવું કહેવામાં આવે છે કે ફરિયાદી, એક ગરીબ માણસ હોવાથી, ઉપરોક્ત માંગને પૂરી કરી શક્યો ન હતો. ૧૧/૦૬/૧૯૮૯ ના રોજ, આરોપી-૩, દિલબાગ સિંહ ફરિયાદીના ઘરે આવ્યો અને તેને મૃતક શ્રીમતી શાંતિને તેની સાથે મોકલવા વિનંતી કરી કે તેના નાના ભાઈ પ્રીતમ સિંહની સગાઈનો સમારોહ ૧૨/૦૬/૧૯૮૯ પર હતો અને મૃતકની હાજરી જરૂરી રહેશે. વિનંતીને ધ્યાનમાં રાખીને મૃતકને આરોપી-૩ સાથે

૧૨/૦૬/૧૯૮૯ પર મોકલવામાં આવ્યો હતો.વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે ૧૩-૧૪/૦૬/૧૯૮૯ ની વચ્ચેની રાત્રે લગભગ ૦૧-૩૦ વાગ્યે આરોપી-૨ અને અન્ય ચાર લોકો ફરિયાદીના ગામમાં આવ્યા હતા અને તેમને કહ્યું હતું કે તેમની પુત્રી ગંભીર રીતે બીમાર છે. ત્યાં પહોંચ્યા પછી ફરિયાદીએ નોંધ્યું કે શાંતિ પહેલેથી જ મરી ગઈ છે અને તેના મોંમાં લોહી હતું. તેણે આરોપીને વિનંતી કરી કે તે તેની દીકરીના મૃતદેહને તેના ગામમાં લઈ જશે અને અંતિમ સંસ્કાર કરશે.જો કે, વિનંતી નકારી કાઢવામાં આવી હતી અને આરોપીએ ઉતાવળમાં ગામમાંથી લગભગ ૧૫-૨૦ વ્યક્તિઓને બોલાવ્યા હતા અને તેની ઈચ્છા વિરુદ્ધ મૃતકના મૃતદેહને લગભગ સવારે ૦૮.૦૦ પર અંતિમ સંસ્કાર કરવામાં આવ્યો હતો.

કલમ ૩૦૪-બી નીચે મુજબ વાંચે છે:-

૧. જો કોઈ સ્ત્રીનું મૃત્યુ કોઈ બળતરા અથવા શારીરિક ઈજાથી થયું હોય અથવા અહીં લગ્નના સાત વર્ષની અંદર સામાન્ય સંજોગો કરતાં અન્યથા થાય અને તે દર્શાવવામાં આવે કે તેણીના મૃત્યુ પહેલાં તરત જ તેણીના પતિ અથવા તેણીના પતિના કોઈ સંબંધી દ્વારા દહેજની કોઈ માંગ માટે અથવા તેના સંબંધમાં કૂરતા અથવા સતામણીનો સામનો કરવો પડ્યો હતો, તો આવા મૃત્યુને "દહેજ મૃત્યુ" કહેવામાં આવશે અને આવા પતિ અથવા સંબંધીએ તેણીનું મૃત્યુ કરાવ્યું હોવાનું માનવામાં આવશે.

ઉપર ટાંકવામાં આવેલી કલમ ૩૦૪-બી સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે ગુનાને કલમ ૩૦૪-બીના કાર્યક્ષેત્રમાં લાવવા માટે, નીચેના ઘટકો પૂરા કરવાના છે:-

(એ) સ્ત્રીનું મૃત્યુ સામાન્ય સંજોગો સિવાય અન્ય કોઈ પણ બળતરા અથવા શારીરિક ઈજાને કારણે થાય છે;

(બી) કે આવા મૃત્યુ તેના લગ્નના સાત વર્ષ દરમિયાન થયા હોવા જોઈએ, (સી) તેણીના મૃત્યુ પહેલાં તરત જ, તેણીને તેના પતિ અથવા તેના પતિના કોઈ સંબંધી દ્વારા ફૂરતા અથવા સતામણીનો સામનો કરવો જ જોઈએ.

(ડી) પતિ અથવા સંબંધી દ્વારા આવી સતામણી દહેજની કોઈપણ માંગણીના સંબંધમાં હોવી જોઈએ.

(ઈ) એકવાર ઘટકો પૂર્ણ થઈ જાય પછી મૃત્યુને દહેજ મૃત્યુ તરીકે ગણવામાં આવશે.પતિ અને આવા અન્ય સંબંધીઓ તેણીના મૃત્યુનું કારણ હોવાનું માનવામાં આવશે.

કલમ ૩૦૪-બી ભારતીય દંડ સંહિતામાં અધિનિયમ ૪૩/૧૯૮૬ દ્વારા ૧૯/૧૧/૧૯૮૬ ની અસર સાથે દાખલ કરવામાં આવી હતી.તેના પરિણામે, અધિનિયમ ૪૩/૧૯૮૬ દ્વારા પુરાવા અધિનિયમમાં અન્ય કલમ ૧૧૩-બી

દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેની અસર ૦૧/૦૫/૧૯૮૬ થી થઈ હતી.પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩-બી દહેજ મૃત્યુની ધારણા સાથે સંબંધિત છે જે નીચે મુજબ છે:-

“૧૧૩-બી. દહેજ મૃત્યુની ધારણા-જ્યારે પ્રશ્ન એ છે કે શું કોઈ વ્યક્તિએ સ્ત્રીનું દહેજ મૃત્યુ કર્યું છે અને તે દર્શાવવામાં આવે છે કે તેણીના મૃત્યુના થોડા સમય પહેલા આવી સ્ત્રીને આવી વ્યક્તિ દ્વારા ફૂરતા અથવા સતામણીનો સામનો કરવો પડ્યો હતો, અથવા દહેજની કોઈ માંગના સંબંધમાં, અદાલત ધારે છે કે આવી વ્યક્તિએ દહેજનું મૃત્યુ કરાવ્યું હતું.”

નિર્વિવાદપણે આ કેસમાં એક મહિલાનું મૃત્યુ તેના લગ્નના સાત વર્ષ દરમિયાન થયું છે.એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું છે કે, લગ્ન સમયે ફરિયાદીની ક્ષમતા અનુસાર દહેજ ચૂકવવામાં આવ્યું છે.જોકે, લગ્ન પછી મૃતક શાંતિને વધુ દહેજ ન લાવવા બદલ હેરાન કરવામાં આવી હતી.ઘટનાના દસ દિવસ પહેલા મૃતક ફરિયાદીના ઘરે આવ્યો હતો અને કહ્યું હતું કે તેના સાસરિયાઓ રૂ. ૭૦૦૦ કારણ કે તેઓ એક ભેંસ ખરીદવા માંગતા હતા.તેણીએ વધુમાં જણાવ્યું હતું કે જ્યાં સુધી તેણી ઇચ્છત નાણાં નહીં લાવે ત્યાં સુધી તેણીને તેના સાસુના ઘરે રહેવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે નહીં.તેણીનું મૃત્યુ ૧૩-૧૪/૦૬/૧૯૮૮ ના મધ્યવર્તી સમયગાળામાં થયું હતું, જેમાં શારીરિક ઈજા સામાન્ય સંજોગો કરતાં

અન્યથા થાય છે.અમારા મતે, ફરિયાદી પક્ષ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ આદેશિત ઘટકો સ્થાપિત કરવામાં સક્ષમ છે.એકવાર ફરિયાદી પક્ષ ઉપરોક્ત ઘટકો સ્થાપિત કરવામાં સક્ષમ થઈ જાય, ત્યારે આરોપી સામેની ધારણા ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩-બી હેઠળ આદેશ મુજબ શરૂ થાય છે. અલબત્ત, તે એક નકારી શકાય તેવી ધારણા છે અને તેની જવાબદારી આરોપી પર છે, જેની સામે તેને મુક્ત કરવાની ધારણા છે.આ પાસા પર કાયદાઓ હવે રેઝ ઈન્ટિગ્રા નથી. નિર્ણયોના સંદર્ભમાં, આ અદાલતે વારંવાર ચુકાદો આપ્યો છે કે એકવાર આઈપીસીની કલમ ૩૦૪-બીના ઘટકો ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા સ્થાપિત કરવામાં સક્ષમ થયા પછી, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩-બી હેઠળની ધારણાને રદિયો આપવાની જવાબદારી આરોપી પર છે. બહુવિધતાને ટાળીને, અમે કર્ણાટક રાજ્ય વિરુદ્ધ એમ. વી. મંજુનાથગૌડા અને અન્યના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્ણયનો સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએ, [૨૦૦૩] ૨ એસસીસી ૧૮૮ પાન ૧૮૯ પર આ અદાલતે કહ્યું હતું કે

“આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ ગુનો સ્થાપિત કરવા માટે ફરિયાદી પક્ષ એ સાબિત કરવા માટે બંધાયેલો છે કે મહિલાનું મૃત્યુ કોઈ પણ બળતરા અથવા શારીરિક ઈજાથી થયું છે અથવા સામાન્ય સંજોગો કરતાં અન્યથા થાય છે અને આવા મૃત્યુ તેના લગ્નના ૭ વર્ષમાં થાય છે

અને જો તે દર્શાવવામાં આવે કે તેના મૃત્યુના થોડા સમય પહેલા તેણીને તેના પતિ અથવા તેના પતિના કોઈ સંબંધી દ્વારા ફૂરતા અથવા સતામણીનો સામનો કરવો પડ્યો હતો.આવી સતામણી અને ફૂરતા દહેજની કોઈપણ માંગણીના સંબંધમાં હોવી જોઈએ.જો ફરિયાદી પક્ષ આ સંજોગો સાબિત કરવામાં સક્ષમ હોય તો પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩-બી હેઠળની ધારણા કામ કરશે.તે એક નકારી શકાય તેવી ધારણા છે અને આરોપી પર ફેરફારને રદિયો આપવાની જવાબદારી છે.આરોપીનો બચાવ સંપૂર્ણ ઇનકાર હતો.તેથી, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૩-બી હેઠળ કલ્પના કરાયેલ દહેજ મૃત્યુ અંગેની ધારણા અસંદિગ્ધ રહે છે.”

અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે, ધારણાને રદિયો આપવા માટે, અમને સંરક્ષણ સાક્ષી-૧ ના પુરાવા દ્વારા લઈ ગયા છે.તેમના પુરાવાને ટ્રાયલ કોર્ટ તેમજ હાઈકોર્ટ દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા હતા અને નકારી કાઢવામાં આવ્યા હતા કારણ કે તે વિશ્વાસને પ્રેરિત કરતું નથી.અપીલકર્તાનો કેસ એ હતો કે મૃતકનું હૃદયરોગના હુમલાને કારણે મૃત્યુ થયું હતું અને તેના બચાવમાં તેણે સંરક્ષણ સાક્ષી-૧ની તપાસ કરી હતી.અમે સંરક્ષણ સાક્ષી-૧ના સંપૂર્ણ પુરાવાઓમાંથી પણ પસાર થયા છીએ.પ્રથમ દૃષ્ટિએ, પુરાવા આત્મવિશ્વાસને પ્રેરિત કરતા નથી.બચાવના સાક્ષી-૧ એ પોતાના નિવેદનમાં કહ્યું હતું કે તે મેટ્રિકનો વિદ્યાર્થી હતો.તે ગામના ડૉક્ટર સાથે કમ્પાઉન્ડર તરીકે કામ કરતો

હોવાનું કહેવાય છે.ગામના ડૉક્ટર પાસે એમબીબીએસની ડિગ્રી નથી. સંરક્ષણ સાક્ષી-૧ એ એક પ્રમાણપત્રનો ઉલ્લેખ કર્યો છે જે ગામના ડૉક્ટર દ્વારા આપવામાં આવ્યું હોવાનું કહેવાય છે કે તેણે કમ્પાઉન્ડર તરીકે કામ કર્યું હતું, પરંતુ તેને હૃદયરોગના હુમલાના લક્ષણો વિશે કોઈ જાણકારી નથી.બચાવના સાક્ષી-૧ની જુબાની એ છે કે મૃતક શાંતિ હૃદયની બિમારીથી પીડાતા હતા, તે માત્ર તેમની કલ્પનાની કલ્પના છે.તેની શૈક્ષણિક પૃષ્ઠભૂમિ સાથે, જંગલવાળું તરીકે, કોઈ પણ અદાલત આવા નિવેદનને વિશ્વાસપાત્રતા આપશે નહીં, જે ટ્રાયલ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટ દ્વારા તાત્કાલિક કેસમાં યોગ્ય રીતે કરવામાં આવ્યું છે.આ સિવાય, આરોપીએ કોઈ પુરાવા બહાર પાડ્યા નથી કે મૃતક હૃદયની બિમારીથી પીડાતો હતો.તેથી, મૃતકનું મૃત્યુ હૃદયરોગના હુમલાથી થયું હોવાની દલીલ માત્ર સજાથી બચવા માટેનું એક કાવતરું હતું.ફરિયાદી સાક્ષી-૪એ તેની કોસ એક્ઝામિનેશનમાં સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે મૃતક શ્રીમતી શાંતિ હૃદયરોગના હુમલાથી મૃત્યુ પામી ન હતી, પરંતુ તેણીની હત્યા કરવામાં આવી હતી કારણ કે તેણે તેના ગળા પર વાદળી રંગના ચિહ્નો જોયા હતા.અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે પણ ભારપૂર્વક વિનંતી કરી હતી કે મૃતકને થતી સતામણી, જો કોઈ હોય તો, પછીથી આરોપીના કૃત્ય દ્વારા મૃતકને ૧૧/૦૬/૧૯૮૯ પર તેના ઘરે પાછા લઈ જવામાં આવે.તે પુરાવા તરીકે આવ્યું છે કે મૃતકને આરોપી-૩ દ્વારા ૧૧/૦૬/૧૯૮૯ પર પરત લઈ જવામાં આવ્યો હતો, જેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે આ અપીલમાં આરોપી-૨ તરીકે રજૂ કરાયેલા તેના નાના ભાઈની

સગાઈની વિધિ ૧૨/૦૬/૧૯૮૯ પર કરવાની હતી અને જેના પર મૃતકની હાજરી જરૂરી હતી.આરોપી-૨ ની સગાઈ ૧૨/૦૬/૧૯૮૯ પર કરવામાં આવી હતી તે દર્શાવવા માટે કોઈ પુરાવા નથી.તેથી, ૧૨/૦૬/૧૯૮૯ પર આગામી સગાઈ સમારંભના બહાને મૃતકને ૧૧/૦૬/૧૯૮૯ પર પાછા લઈ જવું એ માત્ર એક કાવતરું છે.વિદ્વાન વકીલે જે. ટી. (૨૦૦૫) ૨ એસ. સી. ૫૯૯ માં અહેવાલ આપેલા ઓરિસ્સા રાજ્ય વિરુદ્ધ નિરંજન મહાપાત્રા અને અન્યોના કેસમાં રજૂ કરાયેલા આ અદાલતના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, જેમાં આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો છે કે, એવું સૂચવવા માટે કોઈ પુરાવા નથી કે ઘટના પહેલા તરત જ મૃતકને ત્રાસ અને સતામણીનો સામનો કરવો પડ્યો હતો અને તેથી કલમ ૩૦૪-બી હેઠળ ઘટકો સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા ન હતા.આ ઉપરાંત, ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં કોઈ કાયદો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો નથી જેને પૂર્વવર્તી તરીકે અનુસરી શકાય, તે કેસની હકીકતો વર્તમાન કેસની હકીકતોથી અલગ પડે છે.વર્તમાન કેસમાં, અમે પહેલેથી જ નોંધ્યું છે કે કલમ ૩૦૪-બીના ઘટકો ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા સારી રીતે સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા છે.

વિદ્વાન વકીલે જે. ટી. (૨૦૦૦) ૫ એસ. સી. ૨૨૩ માં નોંધાયેલા કંસ રાજ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને અન્યોના આ અદાલતના અન્ય નિર્ણયનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે, જેમાં આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે તમામ આરોપીઓ સામે અનુગામી આરોપ લગાવવો જોઈએ, જેનો ઉલ્લેખ ફરિયાદમાં થઈ શકે છે,

ફરિયાદી સાક્ષી-જએ એફ. આઈ. આર. માં આરોપીઓના તમામ નામોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. આ ચુકાદાથી અપીલકર્તાને કોઈ મદદ મળી નથી.

અંતે, એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે આરોપી-૨, પ્રીતમ સિંહની ઉંમર ૧૩/૦૬/૧૯૮૯ પર ૧૭ વર્ષની હતી અને તેથી તે કિશોર ન્યાય અધિનિયમ, ૧૯૮૬નો લાભ મેળવવા માટે હકદાર હોવો જોઈએ. કલમ ૨ (એચ) "કિશોર" ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે તેનો અર્થ એ છે કે એક છોકરો કે જેણે ૧૬ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરી નથી અથવા એક છોકરી કે જેણે ૧૮ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરી નથી. તેના પોતાના નિવેદન અનુસાર આરોપી-૨ની ઉંમર ૧૩/૦૬/૧૯૮૯ પર ૧૭ વર્ષની હતી, તેથી તે કિશોર ન્યાય અધિનિયમ, ૧૯૮૬નો લાભ મેળવવા માટે હકદાર નથી.

વકીલે કિશોર ન્યાય (સંભાળ અને સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૨૦૦૦ (૨૦૦૦ નો ૫૬ મો) ની કલમ ૨૦ ની સેવાઓ પર દબાણ કરવાનો પણ પ્રયાસ કર્યો. આ કાયદો ૦૧/૦૪/૨૦૦૧ થી અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો હતો. પ્રતાપ સિંહ વિરુદ્ધ ઝારખંડ રાજ્ય અને અન્યના કેસમાં, જે. ટી. (૨૦૦૫) ૨ એસ. સી. ૨૭૧ માં અહેવાલ આપવામાં આવ્યો હતો, આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે આ પ્રશ્ન પર વિચારણા કરી હતી અને ચુકાદો આપ્યો હતો કે, ૨૦૦૦ અધિનિયમની જોગવાઈઓ ૧૯૮૬ના અધિનિયમ હેઠળ આચરવામાં આવેલા

ગુનાઓ માટે શરૂ કરવામાં આવેલા અને બાકી રહેલા કેસોને પણ લાગુ પડશે, જો કે અપરાધીએ ૦૧/૦૪/૨૦૦૧ પર ૧૮ વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ કરી નથી.

ઉપરોક્ત કારણોસર, અપીલ કોઈપણ યોગ્યતાથી વંચિત છે અને તે મુજબ તેને બરતરફ કરવામાં આવે છે.

આરોપી નંબર ૧,૨ અને ૪ જામીન પર છે.તેમના જામીનખત રદ કરવામાં આવે છે. સજાનો બાકીનો ભાગ પૂરો કરવા માટે તેમને તાત્કાલિક કસ્ટડીમાં લેવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે. એક મહિનાની અંદર આ અદાલતમાં અનુપાલન અહેવાલ મોકલવામાં આવે.

અપીલ નામંજુર.

એ. ક્યૂ.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.